



یکی از دروازه‌های قدیمی مشهد/ دهه ۲۰ قرن ۱۴ خورشیدی

درباره مرکزی که پایگاه اسناد قدیمی مشهد و پاسبان بخشی از تاریخ و هویت شهر است

اینجا حافظه مشهد است

سیده نعیمه زینبی| سند برای آدم‌هایی که دنیا را معمولی می‌بینند، می‌تواند بنچاق شش‌دانگ یک خانه کلنگی، زمین یا آبار تمان باشد که معلوم می‌کند آنجا متعلق به چه کسی است، اما از نگاه افرادی که دید تاریخی دارند، سند می‌تواند هر چیزی باشد. یک بلیت اتوبوس، دستخط فلان تاجر، قبایله ازدواج مادر بزرگ، فاکتور خرید، وصیت‌نامه، یادداشت‌های شخصی، عکس‌های خانوادگی، پرونده‌های اداری، قبوض پرداختی یا دریافتی، هرکدامشان می‌توانند در گذر زمان تبدیل به سندی شوند که بخشی از تاریخ اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی شهر را با خودشان به اکنون می‌آورند. در وادی پژوهش است که کاغذپاره‌ها تبدیل به سندهای مهمی می‌شوند که می‌توانند گره بخشی از تاریخ را باز کنند. روز اسناد ملی و میراث مکتوب، سبب شد به یکی از خزانه‌های بزرگ نگهداری اسناد کشور در مشهد برویم و برایتان از مشهد کاغذی، طوماری و بنچاقی بگوییم و از قدیمی‌ترین سند ارض اقدس بنویسیم. با ما در مرکز اسناد آستان قدس رضوی همراه شوید، جایی که پس از سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، سومین مرکز اسنادی کشور است.



مراحل ثبت و نگهداری یک سند

مخازن اداره اسناد

اسناد کاغذی به این بخش می‌آیند تا این اوراق ارزشمند جای خودشان را پیدا کنند. تازه‌واردهای کاغذی در این بخش، ثبت می‌شوند و از آن‌ها تصویربرداری می‌شود. سپس اطلاعات اولیه‌شان اصلاح می‌شود و شماره ثبت دریافت می‌کنند. در ادامه، اطلاعات کلی آن‌ها وارد سیستم شده، پس از مرتب‌سازی و کارتن‌بندی به مخازن سپرده می‌شود.

بخش مخازن آستان قدس در واقع قلب تپنده مدیریت اسناد است که گنجینه‌ای ارزشمند از سندها در آن نگهداری می‌شود، به همین دلیل این بخش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین چند مخزن بزرگ در طبقه منهای ۲ کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی میزبان سندهاست تا در شرایط کنترل‌شده، نگهداری و محافظت شوند. این بخش علاوه بر این‌ها، جایی است که با پژوهشگران و مخاطبان در ارتباط است و به مراجعه‌کنندگان از این راه خدمات داده می‌شود تا چرخه کامل شود.

آماده‌سازی و طبقه‌بندی اسناد

در گام دوم، سندهای دارای ارزش به این بخش می‌آیند تا تیمار و شناسنامه‌دار شوند. مرمت اولیه در صورت نیاز، ثبت عنوان، سال و نام‌اهدانکننده و موضوعاتی از این دست، باعث می‌شود مدارک به خانواده اسناد آستان قدس بپیوندند.

پژوهش و مطالعات اسنادی

اگر مطالعه عمیق‌تری درباره بعضی اسناد بخواهد صورت بگیرد که تبدیل به کتاب یا فهرست شوند، کارشناسان این بخش آن را انجام خواهند داد.

ارزشیابی و پیش‌آرشیو

نخستین گامی که برای یک سند برداشته می‌شود، از بخش ارزشیابی آغاز می‌شود. آنچه به دست کارشناسان رشته تاریخ می‌رسد، ارزیابی می‌شود تا معلوم شود به‌عنوان یک سند، ارزش ثبت و نگهداری را دارد یا خیر. معمولاً سندهای دریافتی از سه طریق به بخش ارزشیابی اسناد می‌رسد: وقف و اهدا، خرید سندهای ارزشمند و انتقال از ادارات وابسته به آستان قدس رضوی.

اسناد دیداری شنیداری

هرچیزی غیر از اسناد کاغذی به این بخش آورده می‌شود. عکس‌ها، پوسترها و منابع تصویری مانند فیلم‌ها و سی‌دی‌ها که می‌توانند حکم یک سند را داشته باشند، در بخش دیداری شنیداری، دسته‌بندی و نگهداری می‌شوند.

کوتاه با اسناد مشهد

تعداد اسناد:

۱۳ میلیون

تعداد اسناد ثبت شده:

۶ میلیون

اسناد مرتبط با آستان قدس رضوی:

۴ میلیون و ۲۰۰ هزار

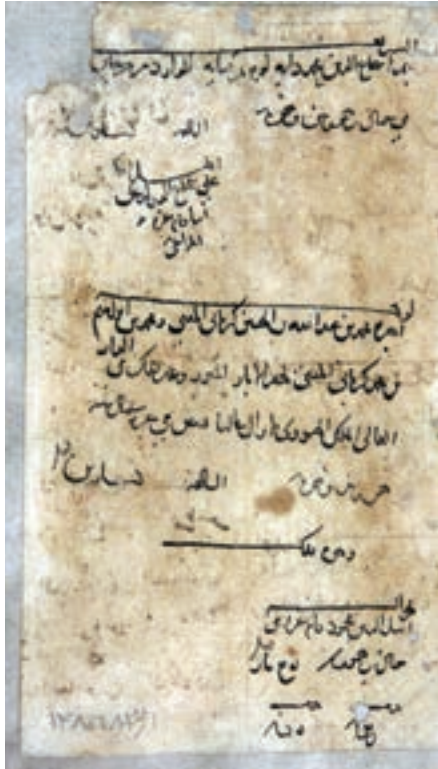
اسناد با قدمت عصر صفوی:

۶۰ هزار برگ



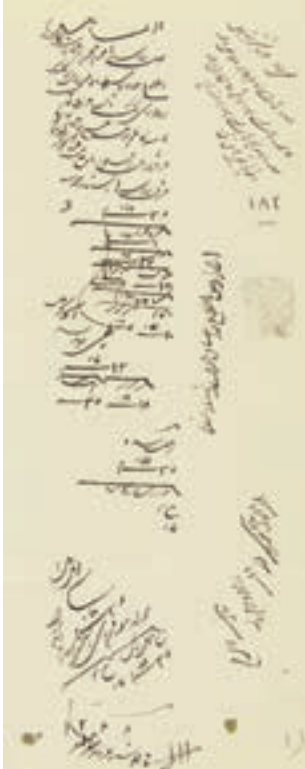
قدیمی ترین سند ثبت شده مرتبط با حرم

پرداخت وظیفه نقدی حقوق به یساوان حاصله در شعبان ۹۹۸ قمری



قدیمی ترین سند ثبت شده

یک برگ سند مربوط به خراج نیشابور، سال ۵۱۴ قمری



نخستین سند ثبت شده

مهر سال ۱۳۷۸، این سند با موضوع هزینه‌های تأمین سوخت حرم، متعلق به سال ۱۲۸۸ قمری در مرکز اسناد آستان قدس رضوی ثبت می‌شود

اسناد با قدمت عصر افشاری:

۳۰ هزار برگ

اسناد با قدمت عصر قاجار:

۵۰۰ هزار برگ

اسناد عصر پهلوی تاکنون:

۶۱۰ هزار برگ

تعداد اسناد ثبت نشده:

۷ میلیون سند

اسناد با موضوعات مختلف:

۱ میلیون و ۸۰۰ هزار برگ

ایجاد مرکز اسناد به روایت سال‌ها

دوره صفوی

خوب است بدانید هسته اولیه مرکز اسناد آستان قدس رضوی از دوره صفوی و در کتابخانه شکل می‌گیرد و تمام آثار مکتوب وقفی و اهدایی در آن نگهداری و ضبط می‌شود. اسناد وقف‌نامه‌های مربوط به حرم و تشکیلات بارگاه رضوی، جزو این اسناد بوده‌اند.

دوره قاجار

در این دوره، غیر از وقف‌نامه‌ها، احکام و فرمان‌های شاهان، مصالحه خط، اجاره‌نامه نیز به جمع اسناد اضافه می‌شود.

دوره پهلوی

در سال ۱۳۴۳ خورشیدی، نخستین خبر درباره انتقال اسناد خطی محاسباتی آستان قدس منتشر می‌شود. این اسناد با انتقال قرآن‌ها و جزوات قرآنی آستان قدس از قرآن‌خانه قدیمی حرم مطهر به دست می‌آید که گویا در کیسه‌های دربسته در اتاقی در پشت بام حرم نگهداری می‌شده‌اند که تا امروز نیز تدبیری برای ثبت و حفاظت از آن‌ها اندیشیده نشده است؛ البته تا پیش از سال ۱۳۵۹ خورشیدی. اداره مخطوطات آستان قدس، اسناد و مطبوعات را نگهداری می‌کرده است.

اواخر دهه ۵۰

آرشیو مطبوعات به صورت مستقل و با تکیه بر دریافت نشریات وقفی، اهدایی و خریداری، تأسیس می‌شود و به خدمات‌دهی می‌پردازد.

دهه ۶۰ خورشیدی

سال ۶۳ در جریان نوسازی و تعمیراتی که در حرم مطهر رخ می‌دهد، یک دیوار کاذب، تخریب و دری به دنیایی از اسناد باز می‌شود. در همین سال‌ها حدود ۱۸۰ هزار برگ از اسناد خانواده علم و تعدادی از اسناد سیدجلال‌الدین تهرانی، اهدا می‌شود و بر غنای اسناد موجود می‌افزاید. این اسناد در واحدی به نام «تالار آرشیو اسناد خراسان»، که زیرمجموعه بخش آرشیو مطبوعات و اسناد در اداره اسناد و مخطوطات است، نگهداری می‌شوند.

دهه ۷۰ خورشیدی

با گذشت زمان و افزایش اسناد، دست‌اندرکاران دست‌به‌کار می‌شوند تا محلی برای نگهداری از این اسناد راه‌اندازی کنند. همین می‌شود که «مدیریت اسناد و مطبوعات»، در مهر ۱۳۷۶ به نام «اداره اسناد و مطبوعات»، فعالیت خود را با موجودی ۲۸۳ هزار برگ سند قدیمی آستان قدس و ۱۸۰ هزار برگ مجموعه سند خانواده علم آغاز می‌کند.

دهه ۸۰ خورشیدی

در ادامه، اداره اسناد به اداره مدیریت امور اسناد و مطبوعات ارتقا می‌یابد و به ساختمان بنیاد پژوهش‌های اسلامی منتقل می‌شود. اکنون دو گروه اسناد و مطبوعات زیرمجموعه این مدیریت هستند که هرکدام به صورت مستقل کار می‌کنند.